

ДВА ОЛИМПСКА ПОРТРЕТА

Сви богови у оквиру грчког пантеона углавном су приказивани уз четири атрибута: ономастике (имена, надимка, епитета), ствари, животиње и биљке. Хомерови богови поред четири наведене карактеристике, су и просторно одређени и једноставно је замислити њихове ликове. Захваљујући слободи приказа као једној од главних одлика хеленске религије, Хомер ће кроз своје епове постепено обликовати занимљиве портрете олимписких богова који нам и данас говоре понешто о њима.

Зевс и Хера

Зевс, Див (*divus*, *лат.* – *ведро небо*) је име врховног бога. Он, као основни космотворни принцип, представља спој супротности. Зевс је, истовремено, господар ведрога неба али и бог муња и громава. Симболизује оца свих богова. Његове свете животиње су бели бик и орао а биљка–храст.

Кроз своје атрибуте открива се као заштитник институције гостопримства, заклетве, полиса.

Хера, господарица неба, заштитница брака. Њена света животиња је крава, биљка – нар, а предмети дијадема, скиптар и штит.

Неке њихове аспекте Хомер ће нам постепено откривати у својим еповима. У оба ова епа Зевс је врховни бог који управља догађајима и све се дешава по његовој наредби, што је видљиво већ из првих стихова *Илијаде*: »– и тако се Дивова воља вршила«. Приликом појаве Зевса сви остали богови устају (Ил. I, 533–535). Зевсова моћ је неприкосновена међу боговима и људима, али остаје стално отворено питање судбине и њене улоге у људском и божанском свету. Она се каткад јавља као врховни принцип изван Зевса и осталих богова. У *Илијади* Зевс усмерава догађаје по вољи судбине и брине

се да нико од богова или смртника не прекорачи њене границе. Зевсове намере нису на самом почетку јасно назначене, Хомер нам их постепено открива. По мишљењу Г.С.Кирка тим генијалним одлагањем Дивове воље употпуњује се неизвесност читавог епа и основног заплета. Хера се у свему противи Зевсу и све божанске скупштине протичу у њиховим међусобним расправама и надмудривањима. Кроз слику божанске скупштине Хомер нам даје занимљив, фарсичан приказ гозбе богова коју опслужује Хефест а Аполон и музе увесељавају својом песмом. Див је на рачун старе услуге спреман да помогне Тетиди да одбрани част њеног сина Ахилеја. Интересантан је Хомеров приказ врховног бога кога мучи несаница јер смишља најбољи начин како би Ахилеју одао пошту. Тако ће Зевс послати Агамемнону лажни подстицај, »варљиви сан«, у којем га саветује да нападне Тројанце и коначно оконча рат. У оваквој појави варљивог сна сусрешћемо се са првом божанском преваром послатом људима која је само најважнија каснијих бројних божанских поигравања са смртницима у разним измењеним облицима и лажним порукама. Тако почиње Дивова освета Агамемнону и Ахејцима због увреде нанете Ахилеју. Ове заслепљености, директно послате од врховног бога, Агамемнон ће постати свестан тек при крају пева када установи да је био заваран вољом Дива, Ериније и судбине, тврдећи да му је Зевс помутио разум (Ил. XIX, 87. 147).

Херин гнев према Тројанцима, на следећој скупштини богова, изненађује и самог Дива. Њена озлојеђеност је толика да она дозвољава Зевсу слободу да када му се прохте сравни са земљом њој омиљене градове Спарту, Арг и Микену у замену за Троју (Ил. IV, 52). Стварни разлог Хериног гнева, који је повукао и срџбе осталих богова, спознајемо тек на самом крају епа (Ил. XXIV, 25–30). Наиме, Хомер нам пружа мит о Парису, који је Афродиту прогласио најлепшом међу богињама и као награду добио најлепшу међу смртницама – Хелену, али је таква његова одлука изазвала Херин и Атенин гнев. Тај мит, који Хомер с разлогом ставља на крај пева, говори нам да се у позадини читавог тројанског сукоба ипак скрива божански, а не људски гнев. У сцени у којој је Хера приморана да на својим колима напусти Олимп и умеша се у борбу њена срџба достиже врхунац, ослобађајући се кроз заглушујући ратни поклич који је, по Хомеру, раван заједничком узвику педесеторице смртника. Тако она у лику Стентора, Ахејског јунака, подстакне своје штићенике на одлучујућу борбу (Ил. V, 710 – 790).

После бројних ратних обрачуна, што људских што божанских, Зевс коначно успоставља некакву барем привидну равнотежу тако што на следећем скупу забрањује боговима даље мешање у сукобе (Ил. VIII, 1–50). Затим се, после такве одлуке, повлачи на гору Иду решен да посматра ратна збивања. Тако у сценама премеравања судбина видимо истог тог Дива који се труди да одржи равнотежу и поредак. Зевс у VIII певању узима сунчану тј. златну, небеску вагу и мери судбине (Ил. VIII, 66–67). Ова Хомерова сцена ушла је у каснију европску епiku као стални елемент описа окршаја. Он овде представља Зевса као »трговца«, као судију. Див поставља две кере, демонска

бића које са собом носе зло и смрт. Једна од њих је намењена Данајцима, друга Тројанцима. Зевс поравнава а затим пушта вагу и у том моменту се тројанска судбина диже ка небу а данајска пада до земље. Спуштени тас симболизује ахејске губитке и поразе у предстојећим биткама све до следећег мерења судбина када ће ова сцена бити још упечатљивија, а судбина ће се преокренути у корист Данајаца. Значења ова два таса ваге биће продубљена у сцени у којој Див мери судбине Ахилеја и Хектора. Хекторова судбина нагиње Хаду, светли Аполон га напушта, док се Ахилејев тас подиже ка небу и уз њега остаје »светлоока Атина« (Ил. XXII, 209–214). Ове сцене нам предочавају да сваки град, јунак, читаве војске имају своје судбине. У Хомеровом приказу судбина није оличена, она није божанство већ некакав свеопшти принцип. Понекад се чини да су сва дешавања судбински већ одређена и да остаје само да се одреди начин како ће се догађаји одиграти о чему се старају богови под Дивовим надзором. Можемо закључити да су богови у служби удеса али то ни у ком случају не укида божанску хијерархију. Зевс је врховни бог који води рачуна да се нико противно судбини не умеша у догађања у борбама. Ако овако схватимо садејство судбине и богова онда се неизоставно примећује песимизам у Хомеровом виђењу смртника. Као што људи упркос судбини непрестано покушавају да прекораче своје могућности тако ни богови неће увек бити у сагласности, хармонији са истом том судбином. Чини се да сви покушавају да је на тренутке забораве, запоставе, али то је наравно немогуће. Тако ће Хера покушати да се успротиви одлуци судбине и Зевса као њеног заштитника па ће од Посејдона захтевати да се умеша у борбу на шта ће јој овај, свестан Дивове надмоћи, одговорити:

*»Не бих желео ја да са Дивом Кроновим сином
ми се остали бози боримо, јер многа је јачи.«
(Ил. VIII, 210, 211)*

Хера се неће повући пред Зевсом све док се сама не увери у узалудност борбе због обичних смртника:

*»Ах, епидоноши Диву, о ћерко допустити нећу
више да се ради смртника бијемо с Дивом.«
(Ил. VIII, 426, 427)*

Зевс затим само потврђује своју већ раније донету одлуку да ће Тројанци напредовати све док се Ахилеј не умеша у борбу и против тога ниједан бог не сме устати:

*»Пресуда што је божанска, за штовоју не марим срдјбу«
(Ил. VIII, 477)*

Занимљив је приказ гневних богова који седе на Олимпу немоћни да помогну својим љубимцима. Њихову срцбу према Тројанцима Зевс је само распламсао забраном учествовања у ратним збивањима (Ил. XI, 75–83).

Хомер ће у XIV певању *Илијаде* развити мотив свете свадбе врховних божански бића. Хера се у једном моменту служи лукавством и од Афродите тражи »жудњу и љубав« уз помоћ које заводи Зевса а потом га заваара пославши му сан. Интересантно је Хомерово схватање сна као привремене смрти :

»Ту се нађе са Сном, са браћом рођеним Смртии«
(Ил. XIV, 231)

Овако Хера привремено одваја Зевса од дешавања под Тројом и захваљујући добро изведеном лукавству Ахејци напредују. Анализирајући ову сцену постаје нам јасно да је у Хомеровом божанском свету тешко успоставити некаква неприкосновена правила јер, како видимо, чак и врховни бог може бити заваран, у овом случају успаван. Уснули бог, на тренутак одвојен од свих догађања, представља невероватну, чудесну сцену, коју је само Хомер у стању да у потпуности дочара. Када говоримо о таквим чудесним сценама које су данашњем читаоцу невероватне и на неки начин недоследне не можемо а да не поменемо Зевсово колебање када се његов син Сарпедон нађе у окршају са Патроклом. Див је у својој ранијој одлуци већ нагласио да ће Патрокло погубити Сарпедона али кад то треба и да се догоди пред његовим очима он се премишља. Овде је Хомер покушао да нагласи да богови могу имати трагично искуство пре свега у сусрету са људским светом. Сарпедон је смртник коме је већ додељена, припремљена судбина и то Зевс не може да измени. Чини се да је Хомер у овој сцени на неки начин заменио улоге Зевсу и Хери, која ће по први пут доћи у ситуацију да опомене Зевса и да га спречи да поступи противно судбини и тако сачува какав такав поредак (Ил. XVI, 441–443). Хера наводи два разлога која спутавају Дива. Први, зато што је такав поступак противан судбини а други да би се у том случају и остали богови угледали на њега и пошли под Троју да спасу своје многобројне синове. Овде је нарочито интересантна слика ожалашћеног, огорченог, готово немоћног врховног бога, који од туге лије из облака »крваве капље«. Потреба да се помогне појединцу носи са собом свирепост према свима онима који се налазе са супротне стране. Колико нас у неким тренуцима може погодити божија суровост, толико нас понекад може дирнути њихова брига за појединца. У даљем развоју догађаја чини нам се занимљив Зевсов однос према тројанском јунаку Хектору. Див повремено охрабри и надахне Хектора неизрецивом снагом која подиже камене громаде и разваљује ахејски бедем (Ил. XXII, 448), с друге стране кад му је то потребно он »уметне у Хектора плашљиво срце«, и нагна га да бежи (Ил. XVI, 657). Ту Зевсову игру препознајемо у следећим стиховима:

»Неіо јача је воља у Дива неіо у људи
ше и храбра наіна у бежање борца, лако«
(Ил. XXII, 688, 689)

Пошто је сигуран да се Ахилеј коначно умешао у борбу Зевс поново оку-
пља богове и изражава своју бојазан да би Ахилеј могао преко удеса превре-
мено да разори зидове Троје. Наређује Олимпљанима да се поново умешају
у борбу и помогну својим љубимцима (Ил. XX, 20–31). Дивова сумња је са-
свим оправдана јер се Ахилеј понаша као неко ко у својој срцби и освето-
љубивости ремети чист и свети, природни ток ствари. Када се богови по-
ново умешају у бој, битка под Тројом доживљава врунац и бива праћена
окршајем у божанском свету. Приказ узајамних борби богова је фарсичан.
Они су бесмртни и сваки сукоб је претворен у лакрдију. Не могу наудити
једни другима. Сукоб између Хере и Атене само унижава те божанске лик-
ове када постане налик некаквој дечијој игри. Хера узима Артемидин лук и
удара је њиме по ушима. Борба богова није стварна она је привид, имитаци-
ја стварне, људске трагичне егзистенције.

У *Одисеји* Зевс је приказан као сасвим непрокосновено божанство које на
већима износи некакве свеважеће ставове којих се остали богови придржавају.
Див ће се јавити на самом почетку спева, у већу, када буде одлучено да се
Одисеј врати на Итаку. Свет какав је приказан у *Одисеји* допушта овакву
констатацују али ако се сетимо ратног хаоса који прати *Илијаду* видимо да
је ово тврђење ипак тешко применљиво и само наводи на закључак да све у
»крилу богова лежи« (Од. XVI, 129). У *Одисеји* Хомер нам представља Зев-
са у улози заштитника:

»Госіе, није іправо, ма сііііо и ірђи од ішебе,
іосіа іпрезреііи коіа, јер іпросјаци сви су од Дива
и сви сііраници«
(Од. XIV, 56–58)

Зевс је и у *Илијади* бог који све надзире и труди се да се ништа не дешава
преко судбине, с тим што што је такву његову улогу било лакше приказа-
ти, као доследну, у *Одисеји* која прати судбину једног јунака. У овом епу
измењено је схватање норми људског понашања. Грађа *Одисеје* допушта
та нова сватања а приказ рата у *Илијади* – не. Приказ јединственог мора-
ла уништио би ратно обилје. У рату се приказују најсуровије и најсвирепи-
је људске, али и божанске стране. У Одисеји нема више ратне самовоље и
ратничког лудила. Праведни божански космос је могуће успоставити само
у мирнодопским условима. Ратни свет значи повратак у првобитни хаос. Је-
дино потпуно трансцедентни богови могу остати до краја изоловани, чисти.
Овакви умешани богови у људска збивања морају се показати као аморал-
ни, јер је и сам људски свет такав.